

הרב שרגא נתן דהן

דין העלמת מידע מכלה, מטעמי סיווג ביטחוני

המאמר נכתב לזכרו ולעיני של לוחם סיירת מטכ"ל סא"ל עמנואל מורנו ז"ל אשר נפל בשבת פרשת ראה שנת ה'תשס"ו במלחמת לבנון השנייה

שאלות.

א. רקע.

ב. חובת הדיווח.

ג. עיתוי הדיווח.

ד. תוכן הדיווח.

ה. טענת קידושי טעות.

ו. טענת מקח טעות.

סיכום.

הגהות, הערות והארות על המאמר:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הראשון לציון הרב אליהו בקשי דורון

שאלות

1. מה הגדר ההלכתי והמוסרי של חובת דיווח לכלה/ אישה, אל מול מחויבות מערכתית / בטחונית?
2. מתי חלה חובת הדיווח לגבי אופי התפקיד? (באיזה זמן שלב של הקשר הזוגי)?
3. בדיעבד, האם תוכל האישה לטעון 'מקח טעות' ולבטל את הקידושין, והאם במקרה זה היא מפסידה את כתובתה?
4. דין 'מחזיר גרושתו' בביטול נישואין מספק מקח טעות, כאשר העילה -לביטול הנישואין- בוטלה.

א. רקע.

מעשה במשפחה שבניה לחמו ביחידה מהמובחרות והסודיות של צה"ל. באחד הימים, הופתעה האם¹ לראות באחת מתוכניות הטלביזיה, פריט לבוש אישי שלה, אשר אותו חיפשה זמן רב ואשר נעדר משום מה מארונה. אותו פריט היה זרוק בזירת אירוע חיסול במקום מסויים בעולם. רק באותו רגע הבינה האם עד כמה מסוכן תפקידם של בניה. תפקידים כגון אלה מתבצעים חדשות לבקרים על ידי אנשי היחידות המובחרות והסודיות, תוך כדי חירוף נפש של ממש.

¹ היא ידעה שבניה משרתים ביחידות אלה, אולם לא הכירה די את אופי היחידות ואת רמת הסיכון להם נחשפים מידי יום.

מחד, הסכנות האורבות ללוחמים בעת המבצעים ההם הינם דבר שבשגרה. מאידך, הסודיות האבסולוטית האופפת את הרכבה של היחידה ומשימותיה, מהווה גורם מפתח בכמות הקטנה יחסית של הנפגעים לאורך השנים.

לאור זאת נקלעו רבים מהלוחמים ביחידות אלה ובמסגרות מקבילות במשרד הביטחון ובמשרד ראש הממשלה לדילמה המוסרית, ערכית - הלכתית, כיצד לנהוג בעת הגיעם לשלב החשוב בחייהם בו עליהם לבנות את ביתם ולבססו.

מחד- המחויבות לאישה אותם הם עומדים לשאת בקרוב, מחייבת אותם לדווח על תפקידם, ורמת הסיכון הכרוכה בו. מאידך - המחויבות המוחלטת לשמירה על סודיות.

החשש המרכזי העומד לעיני המתלבטים הוא אי רצונה של האישה שבעלה ייחשף מידי יום לסכנות כה רבות. יהיה זה טבעי להניח שבעקבות ההודעה על מצבו ותפקידו הרגיש אשר מסכן את חייו, תבטל היא את הסכמתה לנישואין עם אותו לוחם.

לביטול מעין זה השלכות רבות. שכן מתוך הרגשת תסכול של האישה על הקשר אשר הסתיים באיבו עלולה האישה לספר לחברותיה על העילה בשלה ביטלה את הסכמתה לנישואין, דבר אשר יכול להוביל לסכנה מוחשית ואמיתית לחיילי היחידה, ופגיעה חמורה בביטחון המדינה.

אולם, אם יאמר זאת לאשתו מייד לאחר החתונה, ייתכן ותהיה לאישה טענה בבית הדין שנישואיה עימו היו 'מקח טעות' ('קידושי טעות'), שלולי ידעה שהסיכון המאיים על בעלה כה רב, הרי שהייתה מבטלת בלב כבד את הסכמתה לנישואיהם.

בליבון סוגייה זו ישנה נגיעה לנושאים רבים בעולם ההלכה. החל מדיני גניבת דעת, הלכות אישות, הלכות גיטין, קידושין, משא ומתן ועוד.

ב. חובת הדיווח

התורה מצווה אותנו 'לא תונו איש עמיתו' (ויקרא כה יז).

איסור זה נוגע לענייני שידוכין כמו לענייני ממון, ואולי אף חמור מזה. ועל כן נאמר בסוף הפסוק 'ויראת מאלוקיך' - מפרש רש"י (שם): 'היודע מחשבות - הוא יודע'. דהיינו אם חושב אתה שאיש לא יהיה שותף לך שהינך מעלים מידע, הרי שהקב"ה יודע הכל ורואה הכל, ועתיד להיפרע.

דין זה חל גם בדיני שידוכין (חתונות).

הגדרת האיסור של גניבת הדעת היא, האיסור להטעות את זולתו כדי להוליך אותו שולל. ההגדרה 'להוליך שולל' כוללת בתוכה את הפסד הממון של הזולת, טרחא בעלמא, הטעייה לשם כבוד, קנייה או הסכמה לדבר שלולי גנבת את דעתו היה הזולת נמנע מלרוכשו או להסכים עליו. איסור זה חל הן אל מול ישראל והן אל מול מי שאינו יהודי.

האיסור הינו מן התורה ונלמד מהפסוק 'לא תגנובו' (ויקרא יט יא), שכן הגונב את דעת הבריות נקרא גנב שנאמר (בראשית לא כו) 'ותגנוב את לבבי'. ישנם מעט מן הפוסקים הסוברים כי האיסור הינו מדרבנן בלבד (הסמ"ק סימן רסא), אולם גם אלה יסכימו כי האיסור 'לא תונו איש את עמיתו' הינו מדאורייתא.

מכאן שהחובה בדיווח אמת בכל הסכם ובכל רגע הינו מדאורייתא ולכל הדעות. ואי דיווח כלל, הכולל העלמת פרטים חיוניים אשר יכלו לשנות באופן מהותי את החלטות הזולת בנוגע אליך, הרי שיש בזה משום עובר על איסורי תורה.

מצווה זו של אי העלמת מידע מהזולת בעת התקשרות הדדית עמו אינה חלה רק על אחד הצדדים. כי אם על כל אחד שיוודע פרט אשר יכול לסייע לשני מלהכשל בעקבות העלמת מידע מכוונת.

אך לעיתים לגילוי יתר של המידע ישנם השלכות מרחיקות לכת, כגון הוקעה חברתית, אי יכולת להתחתן וכדו', ולכן ישנם כללים ברורים כיצד מותר לספר ולעדכן את הזולת על מום או פרט חשוב ומהותי אצל האחר ללא לפגוע במשפחתו או במרקם החיים שלו. אך בכל אופן חלה חובת דיווח.

וכפי שמובא בספר חסידיים (סימן תקז):

"לא יכסה אדם מום בני ביתו אם צריכים בניו או קרוביו להזדווג, אם יש להם חולי, שאילו היו יודעים אותם המזדווגים עימהם אותו חולי, לא היו מזדווגים. לא יכסה אותם אלא יגלה להם, פן יאמרו קידושי טעות היה, אלא יפרידם ולא יהיו ברע יחדיו".

השולחן ערוך (או"ח סימן קנו) מביא בקצרה - בין הלכות נטילת ידיים להלכות בית הכנסת - את הלכות משא ומתן ודרך ארץ. המגן אברהם (שם), ובעקבותיו נושאי הכלים (השולחן ערוך הרב מביא את זה כחלק מהלכות בסיסיות) מביאים ומוסיפים הלכות הנוגעות להלכותיו של אדם וביניהם דין לשון הרע ורכילות.

האיסור של אמירת לשון הרע האחד על השני ידוע לכולנו, כמו גם ההשלכות מרחיקות הלכת הנובעות מאמירת לשון הרע, היכולות להוביל אף למוות ל"ע, וע"כ רבים הם הספרים המזהירים מכך.

עם כל זה רואים אנו שבנוגע להעלמת מידע אשר יש בו מדין 'הצלה' ממונית או נפשית - פיזית ישנו היתר להתריע ולעדכן את הזולת. וכפי שמביא זאת הפתחי תשובה (או"ח סימן קנו) [בנוגע לאיסור לשון הרע]:

"ואנכי מרעיש עולמות להיפך. עוון גדול מזה. הספרים מדברים על האיסור החמור של לשון הרע אבל ברצוני להגיד דברים הפכיים, וגם הוא מצוי ביותר. והוא מניעת עצמו מלדבר במקום שיצטרך לדבר, ולהציל עשוק מעשקו".

הפתחי תשובה במקום מביא דוגמא של שידוך איש רע ובליעל וסובר כי חובה לדווח לאישה ולמשפחתה, ומצווה זו כלולה במצוות השבת אבידה, הכוללת בתוכה אבידת גוף ואבידת ממון.

ומכאן מסיקים גם לענייני מחלה קשה אשר לולי יודעת אותם האישה לא תתרחק להתחתן עם אותו האיש, ועל כן חלה חובת דיווח לכל יודעי הדבר.

(אולם יש לדון מתי מותרת ההתערבות שכן לעיתים המידע שבידינו אינו שלם ועלול לגרום לנזק לבני הזוג לריק. ועל כן יש להיזהר הרבה לפני מסירת הפרטים - ויש להיוועץ עם מורה הוראה מוסמך שכן כל מקרה ידון לגופו)

מכל מקום רואים אנו שאיסור חמור זה של "לא תלך רכיל בעמך" - איסור לשון הרע נדחה בפני חובת הדיווח לאישה טרם כניסתה בברית הנישואין כדת משה וישראל, בגין מצב המשודך לה אשר העלמת המידע ממנה בגדר גניבת דעת והונאה.

הדיון באמירת לשון הרע נותן לנו את היכולת להבחין בין סוגי הפגמים השונים אשר בהם חלה חובת הדיווח, וכפי שמביא ה"חפץ חיים בספרו (כלל ג), שלפני שנספר לזולת את הידוע לנו לשם "הצלת" האחר עלינו לוודא כי (הדוגמא מתייחסת לפגם בריאותי):

1. הדבר בכלל חולי הגוף ולא חולשה בטיב באדם. (ע"כ אדם שאינו מבין ברפואה אינו רשאי לדבר כלל.)

2. במידה ומותר לומר דברים מדין "הצלה", הרי שאין כאן את המושג "כיוון שהותרה דחוייה", דהיינו יש לספר רק את הרלוונטי, ולא לחשוף מידע מיותר.

3. שיכוון המספר לתועלת המחותר (הכלה) ולא יעשה זאת מתוך שנאת החתן. דהיינו שמטרת סיפור הדברים תהיה לשם שמיים למנוע תקלה ומכשול ח"ו.

הגרש"ז אויערבראך פסק להלכה שבמידה והפגם לדיווח הוא פעוט, דהיינו דבר אשר אינו פוגע ביום יום, (לדוגמא: 6 אצבעות במקום 5 וכד') אין צורך ואין מצווה לדווח, ואולם במידה ומדובר במשהו אשר יכול לגרום לפירוק חיי הנישואין והמשפחה, כגון שגעון, סכנת מוות מסיבות בריאותיות ואחרות וכדו'. הרי שכאן תחול החובה המוסרית לדווח, ומצווה יהיה לדווח לגורמים הרלוונטיים אשר העדכון בדבר המידע הנעלם יהיה בעל משמעות מרחיקת לכת עבורם (בתנאים הנ"ל).

מכאן ניתן להסיק כי קיימת חובת דיווח בכל מקרה של סכנת חיים ממשית לבעל. לחידוד העניין מובא בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קלו) אשר מדבר אודות בחור כבן 20 שיש לו מחלה ממארת ל"ע, והחולה ומשפחתו אינם מודעים עדיין למחלה, והבחור התארס עם נערה, שואל הרופא האם מחוייב הוא לדווח למשפחת הכלה כי לפי הרופאים לא יחיה הבחור יותר משנה או שנתיים. אולם ברור שהדבר יגרום קרוב לוודאי לביטול החתונה, שכן יתכן מאוד שהבחורה לא תרצה להתחתן עם אחד שימיו ספורים עד מאוד, או דילמא "שב ואל תעשה עדיף": שכיון שלא שאלו אותו, הרי שלא ידווח כלל. ופסק בעל החלקת יעקב (מבלי להתייחס להיבטים המשפטיים – אתים, הנוגעים לצנעת הפרט וסודיות רפואית) כי הרופא מחוייב הוא לעדכן את הכלה ומשפחתה. ראייה לכך הוא מביא מדברי הרמב"ם בהלכות רוצח (פרק א הלכה יד):

"הרואה את חברו טובע בים או ליסטים באים עליו או חייה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו או שישכור אחרים להצילו, ולא הציל... העושה אותם עובר על "לא תעמוד על דם ריעך".

ואכן הדיווח לאישה אשר רואה את כל עתידה לפניו חשוב עד מאוד, שכן סביר מאוד שהידיעה תשנה את דעתה לגבי עתידם המשותף.

ג. עיתוי הדיווח

ה'קהילות יעקב' (מסכת יבמות סימן מד) הביא ראייה שיש מומין שאין חובה לגלותם, מהגמ' (שם מה.) הסוגייה מדברת על כשרותם של צאצאים היוצאים מעכו"ם ובת ישראל, שלמרות שהולד כשר אנשי המקום הקפידו מאוד לא להשיא את ביתם להם. ורב יהודא יעץ לפוננים אליו בבעייה זו, ללכת למקום אחר בו איש אינו מכירם ושם יתחתנו ולא יחוייבו לדווח על עברם. ובלשון רש"י במקום: "זיל איטמר – לך למקום שלא יכירוך ושא בת ישראל". ומוכח שאין כאן חשש של גניבת דעת.

והטעם לכך שלא נקרא גונב את דעתה של המיועדת מסביר ה"קהילות יעקב":

"לגבי נישואין בדיעבד לאחר שכבר נישאו אפילו אילו היה הצד השני מסכים מרצונו הגמור לביטול המקח, היינו להתגרש, מ"מ אומדנא הוא שלא היה רוצה בזה אחרי שכבר נתקשר בקשרי חיבה, וקשין גירושין, ומי יודע מה הזדמן לו עוד, ומשום הכי כל כהאי גוונא שבדיעבד לא ירצה לוותר על הקניין אע"פ שיש בו מום זה, לא חשיב גונב דעת במה שלא סיפר על מומיו".

על סמך פסיקה מעניינת זו סבורים רבים מהפוסקים (כך מובא באגרות משה אבן העזר חלק ח, מאמר לחתנים - ישיבת באר יעקב - סיכום הדרכות של החזון איש, כך גם נראה להלכה כפי שמובא בהמשך וסמכו דעתם על דיעה זו הרב בקשי דורון ורב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א) שיש לגלות פגמים קטנים רק בתהליכים מאוחרים מאוד של השידוך, שכן בתחילת הקשר ייתכן והפרטים ימנעו מחיזוקו וביסוסו, על אף שמדובר בפגמים קלים, אולם בזמן מאוחר יותר הסיכוי שהזוג יתמודדו עם הפגמים גבוה יותר שכן בתחילת הקשר כל דבר קטן מקלקל.

אולם השאלה היא מהם הדברים הקטנים אותם רשאים אנו להעלים? כיצד נדע להבחין ולהבדיל בין פגמים קטנים וזוטרים יחסית לבין פגמים מהותיים? אלא שלענ"ד, ניתן להבחין בזה ע"י מבחן היכולת להתמודד עם ה"מומים", כפי שטענו רבים מהפוסקים.

פגמים אשר אינם פיזים כי אם סביבתיים (לא נפשיים, אלא ערכיים) וסיבתיים אשר חלקם הגדול יכול להשתנות והמצב אינו סטטי כגון: מוצא עדתי, השכלה, מקום מגורים, מצב כספי, וכד'.

כל אלה יוגדרו באופן גורף כפגמים קלים וידווחו בשלבים המתקדמים יותר של הקשר בין שני בני הזוג, שכן ייתכן שהקסם האישי והתקשורת הבין אישית החיובית בין השניים יובילו כאמור למציאת פתרונות משותפים בנוגע להתמודדות עם מומים אלה. ומאידך דיווח מוקדם יגרום לדחייה עוד לפני חיזוק הקשר הראשוני.

אולם פגמים (מומים) פיזיים אשר גורמים למגבלות אצל בן הזוג וההשלכות ישירות על השני, ובעיקר כאשר מדובר במצב נתון סטטי, אשר התזוזה (אם יש) היא תמיד לכיוון החמרה (ל"ע), ומכאן שישנה בעניינים אלה חובת דיווח.

אם כן נראה, שקשה למפות את החייב דיווח ואת שאינו, אולם ניתן לומר בכללות שהכל לפני מידת ההשפעה של בני הזוג, והמקובל בסביבה של בני הזוג לגבי אותו הפגם.

למסקנה נראה, שחובת הדיווח על לוחם בסיירת מובחרת או בארגון ביטחוני אשר נכנס למצב סכנה תדיר, אינה מתחילה בראשית הקשר, כי אם בשלבים מאוחרים מאוד. שכן הפגם (כביכול) הינו פגם עובר, ואשר אינו מסכן בהכרח את האישה, ואינו בעל מהות פיזיולוגית, למעט סכנת המוות המרחפת על ראשו כל העת.

ד. תוכן הדיווח

עתה כאשר יודעים אנו כי ישנה חובה לדווח, אולם חובה זו חלה רק עם סיום הקשר והמעבר לשלבים קונקרטיים יותר שלו. הרי שהשאלה בעינה עומדת. שהרי השיקול הביטחוני עומד בעינו שכן כל עוד שהזוג לא נשוי, יכולה האישה לסרב להצעת הנישואין והסודיות הרבה על אופי תפקידו של האיש תיפגם כפי שהבאנו בפתיחה.

יתרה מכך, מפאת הסכנה הביטחונית המוחשית הקיימת על ראשיהם של אותם אנשי מפתח אשר ניצבים בחוד החנית של מערכת הביטחון, אותה מצוות 'הצלה' ("לא תעמוד על דם ריעד") אשר דחתה את איסור לשון הרע עומדת ביתר שאת וביתר עוז שכן האיסור לגניבת דעת קיים למניעת נזק לזולת, אולם במידה וישנה סכנת נפשות הרי שהדבר ידחה מצוות רבות נוספות, מה גם, שכאן לא מדובר בשקר ח"ו, כי אם באי דיווח, (העלמת מידע).

וא"כ ברור שבמצב כגון זה רשאי יהיה האיש להעלים מידע מסווג מהאישה. אולם מה לגבי מידע שאינו מסווג? כגון שיספר לה שהוא בפלס"ר גולני, ולאחמ"כ תיהיה לו תמיד את הזכות לומר, היחידה לא חשובה כי אם המהות, שבו נמצא אני במצב סכנה. מעיקר הדין רצוי שידווח לה דיווחי אמת ומה שלא יוכל לא יספר, שכן דיווחי שקר יוכלו להוות מרכיב מכריע בטענה מאוחרת יותר של קידושי טעות, בטענה של מקח טעות.

ה. טענת קידושי טעות

נפסק בשולחן ערוך (אה"ע, סימן לט סעיף ה):

"המקדש אישה סתם ונמצא עליה אחד המומים הפוסלים הרי זה מקודשת בספק".

ולכאורה קשה מדוע מקודשת בספק, הרי בדין מקח וממכר (דיני הונאה), 'מקח טעות' מבטל את הרכישה מעיקרה, ומדוע פסק השולחן ערוך שתהיה מקודשת בספק? על כך מסביר ה'לבוש' כי מצד אחד ניתן לומר שמכיוון שלא התנה (שאינו רוצה מום זה) הרי שאינו מקפיד על מום זה, ומאידך אם סתם בני אדם מקפידים על מום זה, הרי שגם אם לא התנה דינו כהתנה. זאת אומרת שאם ההקפדה שלו אינה קיימת גם כאשר לרוב העולם יש הקפדה על פגם זה או אחר אצל האישה הרי שאין כאן קידושין אפילו בספק. אולם מכיוון שאיננו יודעים אם הבעל הקפיד או לא, הרי שנפסק בשולחן ערוך שהאישה היא ספק מקודשת ועל כן צריכה גט מספק. וכפי ששמעתי מהרב צפניה דרורי שסבר כי לעולם נחשוש לספק קידושין, שמא על אף המומים נתרצה ורק לאחר מכן ביקש לגרש. הרב יהושע נויבירט מדייק כי הפסק של השו"ע קיים אך ורק במום או במחלה שניתן לסבול אותם, וכאן ייתכן ואדם מסויים יקפיד על פגם זה ואחר לא. וע"כ יש ספק והקידושין בטלין מספק. אולם אם מדובר בפגם קשה ביותר, או מחלה קשה ביותר וברור מעל כל ספק שהבעל לא היה מסכים לקידושין לולי ידע את המצב הרי זה כאילו רימו אותו מלכתחילה, אפילו לא התנה, וסובר הוא כי אין כאן מקום להיכנס לספק שכן גם ללא תנאים מדובר בקידושי טעות, וההלכה במצב כזה תקבע שהקידושין בטלין מעיקרם ואינה צריכה גט כלל.

על אף התייחסות השו"ע הנ"ל למומים אצל אישה וביטול הקידושין ע"י הגבר הרי שמבחינת ההלכה חל דין זה גם לגבי מומים של הבעל.

במקרה של מומים בבעל נפסק בשו"ע (אה"ע סימן קנד סעיף ג), שזה מקח טעות, וכופין אותו להוציא ודינו כדין נמצא בה מומים, וראייה לדבר מהסוגייה במסכת בבא קמא (ק"י:) הדנה באישה אשר מוכנה להתחתן עם אדם שאחיו הקטן מוכה שחין, למרות שישנו סיכוי כל שהוא שהיא תיפול לפניו לייבום, אולם לא תסכים לכתחילה שבעלה בעצמו יהיה מוכה שחין, ואם גילתה שאכן בעל הוא בעצמו מוכה שחין הרי שמדובר בקידושי טעות והקידושין נפקעים כאילו לא היה קידושין לעולם והאישה פנויה ויכולה להתחתן עם כל מי שתרצה ללא צורך בגט.

"הלכה למעשה נראה, שהתקשו הדיינים בבתי הדין לפתור את האישה מנישואיה ללא גט כלל. שכן ישנה טענה בסיס של חז"ל ש"אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", וכנראה שיתרצו הצדדים, ומכאן רואים את דיוק החזון איש (הלכות כתובות סימן סט סעיף כג) המבדיל בין רמאות (נשיאת האישה בתחבולת ורמאויות, לבין לא מסר מידע:

"אלא ודאי, אין דברי הרא"ש (שאינה צריכה גט בקידושי רמאות והקידושין בטלין מעיקרן – ש.ד.) אלא בפיתה אישה שאינה רואיה לו, והוא ידע שלא תפייס עימו לעולם, אלא ירצה להערימה שתהא אגידא בו ויוציא כסף בעד הגירושין וכו' אבל בקידושין אישה שמצפה שתתפייס לו ותותר על מומו ודאי הוי קידושין, כיון דלולא המום נוחים זה לזה שכיח הדבר שמקבלת אותו וכו'. וכמו שאמרו אישה בכל דהו ניחא לה וכו'. וכן הבי"ש שצדד לכופ בדלא ידעה מן המומין לא דן עליו מדין קידוש ברמאות".

בנושא זה מובא ה'בית שמואלי' (סימן קנד ס"ק ב) שכל עוד שהיו מומין ולא ידעה מהם האישה לפני הנישואין יש לכפות את הבעל לגרשה:

"אבל אם לא יודעת, הוי מקח טעות, וכופין להוציא, כמ"ש בסימן לט וקיד אס נמצא בה מומין".

וכוונתו שבכל ספק קידושין יאמרו שיכפו להוציא, אבל ברור דאין זה מקח טעות ודאי שאם לא כן אין צריך גט, אלא היו ספק מקח טעות.

ועל זה הקשה החזון איש על הב"ש (סימן ס"ק כג) וז"ל:

"ומש"כ ב'לצדד דבהיו (מומין- ש.ד.) ולא ידעה, כופין אף במומין, דהווי מקח טעות והינו דהווי ספק קידושין. צריך עיון למה יכפוהו מספק, אם הווי קידושין הרי אינו חייב לגרשה, ואם אינה מקודשת א"צ גט, וכיוון דהוא רוצה בה, למה יכפוהו להוציא".

וראיתי בשם ר' מאיר מספרד, (שו"ת מהר"ח, אור זרוע סימן קכו וסימן קע) דבספק קידושין אם אינה רוצה בו כופין אותו לתת לה גט דדילמא לא איתקדשה מעיקרא ולא ניחא לה השתא ולא ניחא לה השתא לאיתקדושי ליה וכעת ב"ש. ועוד מקשה החזון איש על ה"בית שמואל":

"שנראה שבמומין סתם הוי קידושין ודאין, דאין כאן אומדנא דמוכח שאינה רוצה וכדאמר שם אישה ניחא לה בכל דהו".

אם כן נראה שהטענה העיקרית היא בקשה לכפות לגרש ולא ביטול קידושין מעיקרם, שכן וודאי שמעשה רמאות לא נעשה כאן. וכפי שמובא בשטמ"ק (כתובות עז.). על המשנה שאין כופין בשאר מומין:

"אנן סהדי דאישה ניחא לה בכל דהוא, דאיש קפיד אמומין מפני שאין אישה אלא ליופי אבל אישה לא קפדה אמומין".

מכאן שחוסר באינופרמציה והעלמת מידע מהאישה יוכלו להביא אותה לידי טענה של קידושי טעות, אולם כאן אם אכן יוכח הדבר בבית הדין ייתכן ויכפו הם את הבעל לתת גט, אולם לא יהיה הפקעת קידושין מעיקרם.

מכאן נראה כי הבעיות -לכאורה- המועלמות על ידי הלוחם ביחידה המיוחדת, יכולים להביא לידי מצב בו תטען האישה טענה של מקח טעות ובקשה להפקעת הקידושין- כפיית הבעל במתן גט.

ובמצב זה יש להפריד בין 2 מקרים:

1. האישה מצהירה (מתנה) כל חייה כי לעולם לא תרצה להינשא עם לוחם בסיירת מיוחדת עד מאוד, או אדם אשר מסכן את חייו יותר מהרגיל, למרות שהסתכנות זו היא לדבר מצווה.

אישה זו יכולה לטעון לביטול הנישואין, שכן גילתה דעתה בנושא באופן הברור ביותר.

כדי למנוע זאת, עלינו למפות ולאתר מהו הסימן ומהו הסיבה אשר יגרמו לטענתה זו.

דהיינו, האם עצם השייכות ליחידה כגון סיירת מטכ"ל, היא זו אשר מפריע לה וזאת לא רק בגלל הסכנת חיים האורבת על ראשי הלוחמים בכל פעולה, כי אם בגלל אופי היחידה, היכולת שלה לחיות בזוגיות מושלמת כאשר הבעל נמצא במרחקים וכדו'. ומכאן שהיא תסווג את הסיירת בה הוא משובץ כסיבה, ואז לטענתה יהיה ביסוס הלכתי, שכן תטען היא שבעלה אינו עומד בהתחייבויות להם התחייב תחת החופה, והיא אינה מוחלת לו על אחת מחובותיו. ומכאן שאכן הוטעתה ותוכל לטעון לביטול הקידושין. אולם במקרה זה לא יבוטלו הקידושין כאמור, כי אם הבעל יתחייב בדמי כתובה על אי עמידה בתנאיה.

מאידך ישנו מצב שבו היחידה בה משרת הבעל מהווה הסימן לחששותיה. דהיינו בגלל שהוא בסיירת מטכ"ל – סימן לכך שהוא מסכן את חייו ואת נפשו. וסיכון הנפש היא היא הסיבה האמיתית. וזאת אשר היא אינה רוצה.

שכן לטענתה מה בין בעל אשר נכנס מידי יום לגוב האריות ומסכן את נפשו לבין בעל אשר חולה וימיו ספורים; וידוע הפתגם אשר היה שגור בפי הנשים ואשר מובא בגמרא בכתובות (עה. ובקידושין מב.) "תב למיתב טן דו למיתב ארמלו", ואשר משמעותו היא שהאישה מעדיפה לשבת בשניים מלשבת אלמנה ובודדה. על אף שמשפט זה מוכיח כי האישה מעדיפה יותר מהגבר להסתדר עם קשיים מסויימים, והעיקר לא להתגרש ולשבת לבד. אולם בנדו"ד ניתן להשתמש בפשט האמיתי של הפתגם, שכן האישה חוששת מאלמנותה או לעגינותה וע"כ תבקש לבטל את הנישואין.

מצב זה שהסיבה היא הסכנת חיים והסימן הוא היחידה בה הוא משרת, ניתן למנוע כאשר יעדכן אותה בדבר הנתונים של ההרוגים והפצועים של היחידות המיוחדות, אל מול תאוונת הדרכים ל"ע, ואף אל מול יחידות אחרות בצבא עצמו או במערכת הביטחון.

שכן כאמור, תושייתם ואופי היחידה בה משרתים אנשים אלה מהווים הוכחה לכך שבי"ה מספר הנופלים קטן יחסית באופן משמעותי מכל גוף אחר! ומכאן שהאיום גדול אולי, אולם הסכנה קטנה.

במקרה זה יש לדווח לאישה טרם הקידושין כי הנך בתפקיד הכורך בתוכו סיכון מסויים, ללא פירוט של היחידה ואופייה. במידה ותהיה מוכנה היא להסתדר עם המצב כפי שהוצג בפניה הרי שברור כי גם אם היה לה גילוי דעת קודם בנושא זה ייבטל לעומת הסכמתה הנוכחית ותיבטל כל עילה עתידית בבי"ד.

2. האישה לא הצהירה מאומה – אולם טוענת שרוב נשות העולם רוצות להיות עם בעל בית וודאי שאיני צריכה לבטא גילוי דעת כל שהוא בנושא.

טענה זו תהיה מבוססת על דברי השולחן ערוך שבי'דברים ברורים אין צורך בגילוי דעת. אולם כאן ביצעתי מספר שיחות עם נשות לוחמים, ועם משודכות של לוחמים המתעתדות להתחתן עימם, ונראה כפשוטו שרוב נשות העולם מתמודדות עם מציאות זו ולא דורשות ביטול נישואין, גם אם עודכנו לאחר הנישואין.

ראשית כי זו אינה בעייה גופנית, ולגבי מחוייבות הבעל אליהם אשר התחייב בכתובה, ולעיתים רבות אין ביכולתו לקיים את חובתו, ובזה מצאו הם דרך ומפייס את אשתו בדברים הרבה. והכל מתוך אהבה ואחדות. מכאן נוצר שבמצב זה לא תהיה כל טענה.

אולם אם אכן אינה מקבלת מידי בעלה את החייב לה, הרי שתוכל לטעון כתובתה. אך לא מדין מקח טעות, והקידושין קיימים.

לסיכום: נמצא אם כן שראוי ללוחם ביחידה מובחרת לדווח לאשה בטרם סיום השידוך על המצב בו הוא נמצא, דהיינו עובד בעבודה הכרוכה בסכנה, ללא פירוט יתר על המידה, וודאי שאינו מחוייב לדווח על שם היחידה ואופייה האבסולוטי. ובכך יימנע מטענות מאוחרות אשר יכולות להיטען בבי"ד.

ו. טענת מקח טעות

טענה נוספת לדחיית הטענות המאוחרות אנו יכולים לראות ב'קהילות יעקבי' (שם) שסובר כי יש לנישאים לברר היטב מהו הרקע של בן הזוג לפני סיום השידוך, ואם לא בררו כמו שצריך הרי שכנראה שלא הקפידו יתר על המידה על פגמים שיופיעו מאוחר יותר. מקור נוסף לחשש שגם מקח טעות בעינייני נישואין נחשוש לספק תמיד, ניתן ללמוד מהלכות הונאה.

שכן ישנו הבדל מהותי בין מקח טעות בחפץ מסויים לבין מקח טעות בנישואין. שכן מקח טעות בחפץ, האדם יבקש להחליף את החפץ לאחד זהה, מפאת- כך שאין קשר רגשי או אישי עם החפץ.

וכאשר יראה אדם מום בחפצו יאמר אדם מן השורה "מה לי חפץ עם מום?, אחליפו לאחד בלי מום". מה שאין כן באישה, אשר ידוע מאמר חז"ל "קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף".

וכך כתב בקהילות יעקב (יבמות סימם לח):

"וכשהצדדין מסכימים להינשא מחשב אצלם שמחה גדולה ולא יסכימו להינשא לאדם סתם אלא למי שבחרין בהם ומוצא חן בעיניהם, ומשו"ה סתם ריעותא שיש ביניהם, לא חשיב מום לביטול הקידושין, אא"כ הוא מום גמור אשר ידוע שמחמתו לא היו מתרצים בשום אופן".

מכאן שדין מקח טעות קיים בנישואין אולם לא במידה זהה למקח טעות בחפצא או במו"מ, ולכאורה יחשבו פעמיים בני הזוג לפני טענת ביטול הקידושין, שכן המחשבה הזו תגרום לכך שייתכן והקידושין עדיין קיימים, וע"כ בכל מקרה תצטרך גט.

סיכום

1. בכל הקשור לענייני שידוכין חלה חובת הדיווח במידה וברור שלנושא המדווח יש השלכה ישירה לקבלת ההחלטה של הזולת. דין זה מחייב מצד הציוויים: "לא תגנובו" (גניבת דעת), "לא תונו" (דין הונאה).
2. במידה ואין אפשרות למסור מידע לגבי מהות התפקיד, יש למסור לפחות את אופיו, או את השלכותיו העתידיות על בני הזוג.
3. במידה ולא היה גילוי דעת מראש מצד האישה נראה לסבור שזה דבר המתקבל על הדעת אצל רוב נשות העולם, והן אינן דורשות גט. ועל כן אין לחשוש.
4. במידה והיה גילוי דעת מצדה, יש לחוש להערמה ולרמייה, אם זה היה בכוונה תחילה וידע שהיא לא תרצה להתחתן עימו בעקבות הדבר ועל כן העלים ממנה את המידע. ואם לא ידע שהיא מקפידה, וחשב לתומו שהיא תתרצה מאוחר יותר אז הנישואין שרירין וקיימין.

הגהות והשגות

הערות הגאונים לאחר שעיינו במאמר ההלכתי הנ"ל וסמכו ידיהם על הפסיקה הלכה למעשה:

הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג

- "לא תגנובו" דאורייתא לגבי ממון בלבד, ואילו גניבת דעת דרבנן.
- מפאת חשיבות העניין הרי ששידוכין יש לזה חומרא כדין ממון בנושא גניבת דעת.
- אישה חייבת כל העת לדעת מה קורה עם בעלה - לא רק לפני שידוך.

- בדין חשב שתתמצה והערים (והעלים מידע) ולבסוף לא נתרצתה וידוע שגילתה דעתה, דינה כמובא ב'אחיעזר' לגבי כהן אשר התחתן עם גרושה והעלימה ממנו מידע בטענה כי בתולה היא, ופסק להלכה שחייב בגט מספק, אולם במקרה של מות הבעל לא תהיה חליצה.

הראשון לציון הגאון הרב אליהו בקשי דורון

- גניבת דעת מהתורה וחמורה יותר מגניבת ממון
- שידוכין משלבים בתוכם את חומרת הדין של גניבת ממון וחומרת האיסור של גניבת דעת.
- חלה חובה לאמירת הפרטים בכללות אולם אין חובה לומר שם יחידה וכדו', אפשר לומר "יחידתי מסוכנת כמו שבגולני מסוכן וכדו'".
- במידה וגילתה דעתה הרי שדין המום אשר גילתה דעתה עליו כדין מומין הפוסלים, המחייבים גט מספק. ואם נתרצתה הנישואין שרירין וקיימין.
- ביטול קידושין ללא גט יחול במקרה שהמום מקרין ומשפיע (מדביק) על הזולת באופן פיזי- ואז לא יחששו שאולי נתרצתה. (כגון מחלת השחין).
- אם הכלה גילתה דעתה (שאינה רוצה להתחתן עם אחד בעל התכונות הנ"ל) והחתן העלים מידע, חלה חובה מוסרית והלכתית לכל אדם היודע את טיב 'מומו' של החתן לספר זאת גם כאשר לא מדובר במום פיזי כמובא בשם 'החלקת יעקב'.

ובקשני הרב להביא את אשר כתב בספרו בנין אב (חלק ג סימן נט) לגבי ההבדל שבין הונאת דברים להונאת ממון:

"ויש להבין מדוע צוותה התורה בשני איסורים שונים, את איסור הונאת ממון ואת איסור הונאת דברים. על אף החילוק שיש ביניהם שזה בגופו וזה בממונו, הרי ששניהם נובעים מאיסור אחד משום שיש בהם חוסר אמון, צער והונאה. וכמו כן הקשו התוס': הרי בכל הונאת ממון יש גם הונאת דברים, כדברי הגמ' ש"כל הנוטל פרוטה מחבירו כאילו נוטל את נפשו", על יסוד הכתוב וקבעו את קובעיהם נפש", כשבממון זה אין לו מה לאכול, ועדיין טעון הדבר הסבר, הרי בכל הפסד ממון יש צער ולמה אין בכלל הונאת ממון הונאת דברים? ובשלמא, הונאת ממון אפשר להבין שגדר האיסור הוא עצם הגזילה, שבלקיחת ממון שלא כדין שיש דין מיוחד של אמון מלא במסחר, שחייבים לשאת ולתת באמונה ולא להונות איש את עמיתו, לצורך קיום מסחר הוגן, ואין לזה שייכות להונאת הדברים שאינה אלא צער אישי ופגיעה. אבל בכלל הונאת ממון יש גם צער אישי ונפשי כהונאת דברים. מעצם זה שהתורה חילקה בין שתי ההונאות, מוכח שאין בהונאת ממון משום הונאת דברים לפי שניתן להשיבן (את

הדברים הנגנבים) ועוד מוכח שאין זה צער בגופו לפי שפגיעה בענייני מסחרו של האדם אינה פגיעה נפשית ואישית, ואדרבא, הונאת דברים קשה מהונאת ממון, שמסורה היא ללב. ואת ממונו אדם אינו לוקח ללב ואינו מצטער כדרך שמצטער בהונאת דברים. ולפי זה שונים האיסורים במהותם, בהונאת הדברים יש פגיעה אישית בעמיתו, והדבר מסור ללב. ואילו בהונאת ממון שניתנת להישבון (להשבה), אין פגיעה אישית אלא פגיעה באמון ובהגינות האמורים בדיני ממונות.

ויש לחקור בדין הונאת ממון, מה האיסור. האם עצם מעשה התרמית אסור כהונאה, שאסור להתנהג עם עמיתו שלא ביושר, והחיוב לשאת ולתת באמונה אוסר את ההונאה, או שהפגיעה בזולת הוא הגורם לעיקר האיסור, מום שיש להשמר מלקחת ממון בתרמית, אע"פ שניתנה בהסכמה. והנה, במשנה, בגמ' וברמב"ם השווה ההלכות, מפני שהונאת ממון והונאת דברים מקורן אחד. וזה לשון הרמב"ם "כשם שאסרו הונאה במקח וממכר, כך אסרו הונאה בדברים" משמע שעצם הפגיעה אסורה בהונאת ממון, רק שזה בגופו וזה בממונו, זה ניתן להשבון וזה אינו ניתן להישבון. ועל כן חילקה בהם התורה. אבל יסוד איסור הונאה חד הוא, וזה שכתב הרמב"ם בגר שהתורה הוציאה שניהם בלשון הונאה (ואת הגר לא תונו...), לכן יש בשניהם צער שווה, אלא שזה צער אישי וזה צער ממוני".

